

BUITENLAND

Arbeidskrachten in Doha, een aantal dagen voor de start van het wereldkampioenschap voetbal. beeld AFP, David Gannon

● **Hanneke Klein-den Hertog**

Het wereldkampioenschap (WK) voetbal, dat zondag van start gaat in Qatar, is omgeven door controverses. Een meerderheid van de Tweede Kamer pleitte voor een boycot, toch geeft de regering geen gehoor aan die oproep. Zijn de redenen gegrond?

De meer dan 6500 arbeiders die in de afgelopen tien jaar overleden in Qatar, waren voor een meerderheid van de Tweede Kamer in 2021 een reden om de regering te verzoeken geen afvaardiging naar het WK te sturen. Het kabinet dacht daar anders over, en liet weten wél van plan te zijn naar het Golfstaatje te reizen. Daarop verzocht de Kamer alleen minister Wopke Hoekstra van Buitenlandse Zaken en Bahia Tahzib-Lie, de Nederlandse mensenrechtenambassadeur, naar Qatar te sturen. In de nieuwe motie werd gesteld dat eerdere „zwarte delegaties” bij sportevenementen „negatief hebben uitgepakt voor de geloof-

waardigheid van Nederland als voorvechter van mensenrechten.”

Het kabinet staat er anders in, bleek in een Kamerbrief. „Wegblijven bij het WK zal de mogelijkheid tot dialoog en samenwerking beperken.”

De twee opvattingen staan lijnrecht tegenover elkaar. De regering wil in gesprek blijven en hoopt op die manier verandering ten goede te bewerkstelligen. Een groot deel van de Kamer vindt dat Nederland zich niet moet laten zien op een sportevenement in een land waar van alles mis is op het gebied van mensenrechten.

Effectiviteit

Hoewel het sympathiek klinkt om geen regeringsdelegatie naar het WK te sturen omwille van de uitgebuite en omgekomen arbeiders en hun families, zal een boycot geen positief verschil maken, stellen veel analisten. Vandaar ook dat het gros van de mensenrechtenorganisaties niet pleit voor een boycot. Amnesty International stelt bijvoorbeeld dat de effectiviteit van boycotts moeilijk aan te tonen is, en dat ze soms zelfs averechts werken.

Ook dr. Daniela Heerdt, werkzaam bij het T. M. C. Asser Instituut, is stellig: een boycot van het WK zal de omgekomen en uitgebuite arbeidskrachten niet helpen. Heerdt doet al bijna tien jaar onderzoek naar de relatie tus-

sen mensenrechten en grote sportevenementen. Wat haar betreft, komen de discussies over wel of geen boycot rijkelijk laat. „Mensen hebben nu het idee dat ze een statement moeten maken. Ik denk bij mensenrechtenschendingen niet graag in cijfers, maar toch: het grootste deel van de schendingen is al gebeurd. Een boycot maakt geen verschil meer.”

De van origine Duitse onderzoeker pleit er dan ook voor om de lange termijn in het oog te houden en acht daarom diplomatie kansrijker dan een boycot om echt tot blijvende verandering in Qatar te komen.

Desondanks erkent Heerdt wel dat internationale druk veel kan doen om mensenrechten op de agenda te plaatsen. Ze zag hoe de schijnwerpers die op Qatar waren gericht in aanloop naar het WK tot veranderingen leidden. Zo schafte het land, in ieder geval op papier, het kafalasyteem af, waardoor werknemers meer rechten kregen. Zonder het wereldkampioenschap zou dit niet zijn gebeurd, veronderstelt Heerdt.

Toch stuitte ze in haar onderzoek ook op voorbeelden waar de organisatie van grote sportevenementen de leefomstandigheden van inwoners niet verbeterde of juist verslechterde. Zo noemt ze Zuid-Afrika, dat in

„Hoewel het sympathiek klinkt om geen delegatie naar het WK te sturen, zal een boycot geen positief verschil maken”

Daniela Heerdt, T. M. C. Asser Instituut

Lees verder op de volgende pagina

2010 het WK voetbal organiseerde. „In de buurt van stadions richtte de overheid exclusieve economische zones in. Dat betekende dat veel lokale ondernemers verjaagd werden en hun bedrijf ergens anders moesten opzetten. In de praktijk verloren velen hun inkomen. Ze kregen geen compensatie om hun bedrijf te verplaatsen.”

Internationale aandacht voor mensenrechten in aanloop naar een sportevenement helpt niet altijd om tot blijvende verandering te komen, weet Heerdt. Als voorbeeld noemt ze China, dat in 2008 en in 2022 de Olympische Spelen organiseerde. „Er kwam veel minder informatie naar buiten dan nu in aanloop naar Qatar, vanwege de slechte staat van de persvrijheid in China. Tot blijvende veranderingen is het niet gekomen na de Spelen.”

Positief is Heerdt daarom over de aangescherpte regels die grote sportbonden in de afgelopen jaren aannamen. In contracten staat tegenwoordig dat gastlanden mensenrechten moeten respecteren.

Wel plaatst ze een kanttekening. De mensen die het risico lopen op schendingen van hun rechten, zoals omwonenden van de stadions, zijn geen stem in het contract dat gesloten wordt tussen de stad, het Internationaal Olympisch Comité (IOC) en het nationale olympische comité. „Zij hebben dus feitelijk geen pleitgrond. In dat opzicht ben ik sceptisch over de nieuwe regels.”

Golfstudies

Ook prof. dr. Gerd Nonneman, die aan de Qatarcampus van de Amerikaanse Georgetown University internationale betrekkingen en Golfstudies doceert, ziet niets in een boycot. De Belg woont sinds 2011 in Doha en vindt dat er in westerse media te weinig melding wordt gemaakt van de positieve veranderingen die er in de afgelopen jaren hebben plaatsgevonden. Als voorbeelden van verbetering noemt hij de afschaffing van het kafalasytem in 2020. „Voor die tijd veranderden er een paar duizend werknemers van

baas, daarna een kwart miljoen per jaar.”

Ook noemt Nonneman de invoering van een minimumloon, de werkonderbrekingen op de heetste uren van de dag en de invoering van een elektronisch uitbetalingssysteem. „Ik erken dat er vreselijk schrijnende situaties zijn geweest voor arbeidsmigranten, en ook dat er nog veel ruimte is voor verbetering. Maar grosso modo is het beeld voor gastarbeiders enorm veranderd.”

Hij juicht de stellingname van de Nederlandse regering dan ook toe. „Zij ziet dat er een kentering is geweest. Om in de toekomst tot meer verbetering te komen, is constructieve dialoog nodig en geen boycot.”

Dagloner

„Gastarbeiders zijn ledig of niet teruggekeerd”, zo schetst prof. dr. Cornelis van der Kooi de situatie in Qatar, verwijzend naar Deuteronomium 24:14, waar het gaat over de zorg voor de dagloner. Desondanks heeft Van der Kooi, die aan de Erasmus Universiteit Rotterdam onderzoek doet op het grensvlak van theologie en economie, er begrip voor dat de regering een afvaardiging stuurt naar Qatar. „De regering heeft een eigen verantwoordelijkheid, namelijk om de relaties met landen als China, Qatar en Rusland waar mogelijk open te houden. Vermoedelijk speelt voor de regering ook mee dat Qatar een rol vervult in de levering van vloeibaar gas. Wat als er over een halfjaar geen gas meer uit Qatar komt? Hoe zou het parlement dan reageren? Ook hier heeft de regering een eigen verantwoordelijkheid.”

Maar voor Van der Kooi speelt nog een ander belangrijk punt. „Niemand naar Qatar sturen zou echt hypocriet zijn.” De hoogleraar systematische theologie ziet de moties vanuit de Tweede Kamer als een „opwelling van verontwaardiging, terwijl de volksvertegenwoordiging veel te laat heeft ontdekt hoeveel er mis ging bij de bouw van stadions.”

Van der Kooi pleit voor realisme; het kwaad licht nu in aanloop naar het WK op, maar we zitten verwickeld in een vaak onzichtbaar netwerk van kwaad, stelt hij. „Waarschijnlijk is de kleding die je aan hebt gemaakt door kinderen. De grondstoffen in onze mobieltjes zijn gewonnen door mijnwerkers die er nauwelijks aan verdienen. Overal in onze productielijnen zit misbruik van mensen. Diefstal, noemt Calvijn dat in zijn uitleg bij het achtste gebod.”

En dus, stelt Van der Kooi, is het goed om de feestvreugde rond dit WK te dempen en geen oranje hoedje op te zetten. Maar beter nog is om tot concrete stappen te komen om uitbuiting waar dan ook tegen te gaan. „Wijs aan waar je zelf betrokken bent in een netwerk van kwaad. En vraag je vervolgens af wat de Heere God van je vraagt.”

Omgekomen arbeiders Qatar in kerk herdenken

● Michiel Bakker

Hij las verhalen van gastarbeiders van 26 tot 29 jaar die overleden bij werkzaamheden voor het wereldkampioenschap (WK) voetbal in Qatar. Dat kwam heel dichtbij voor Harmen Niemeijer (28). De directeur van Micha Nederland besloot in Utrecht een herdenkingsdienst te organiseren voor de uitgebuite en omgekomen arbeiders in de Golfstaat.

In Qatar werkten gastarbeiders aan de bouw van onder meer stadions. beeld AFP

Dr. Daniela Heerdt. beeld familie Heerdt

Controversiële sportevenementen in het verleden

● Hanneke Klein-den Hertog

Het is niet voor het eerst dat er controverse bestaat rond een sportevenement. Een aantal evenementen dat stof deed opwaaien op een rijtje.

● De Olympische Zomerspelen van 1936 in Berlijn gingen de boeken in als de spelen van de nazi's. Toen het Internationaal Olympisch Comité (IOC) in 1931 de Spelen aan Duitsland toewees, was Hitler nog geen bondskanselier. Na zijn machtsovername in 1933 werd de Joodse bevolking in rap tempo gedegradeerd tot tweederangsburger. Er gingen stemmen op om de Olympische Spelen te boycotten, maar daar kwam het niet van. Uiteindelijk nam een recordaantal van 49 landen deel aan het sportevenement, dat Hitler volop gebruikte in zijn propaganda.

● In 1978 werd het wereldkampioenschap (WK) voetbal gehouden in Argentinië, waar twee jaar eerder Jorge Videla aan de macht was gekomen tijdens een staatsgreep. Al voor de start van het WK kwamen berichten van verdwijningen naar buiten. In Nederland klonk hier en daar de roep om een boycot.

● Peking kreeg in 2008 de Olympische Zomerspelen toegewezen en in 2022 de Olympische Winterspelen. In aanloop naar beide toernooien klonk er kritiek vanwege mensenrechtenschendingen. Verschillende landen besloten naar de winterspelen geen diplomatieke afvaardiging te sturen. Nederland stuurde ook geen regeringsdelegatie, maar sprak expliciet uit dat dit te maken had met de coronapandemie en niet met een eventuele boycot.

Van diverse kanten klinkt er felle kritiek op het voetbalevenement dat zondag in Qatar van start gaat. „We begrijpen dat veel mensen ervoor kiezen om niet naar het WK voetbal te kijken, om verscheidene redenen”, zegt directeur Maarten Dees van Open Doers. Tegelijk stelt hij dat het evenement „een waardevolle kans biedt om aandacht te vragen voor de vervolgde kerk.”

Dees wijst erop dat zeven deelnemers aan het WK, waaronder Iran, Saoedi-Arabië en Marokko, op de ranglijst christenvervolgving van Open Doers staan. Qatar zelf steeg dit jaar van de 29e naar de 18e plaats. Kerken voor migrantenchristenen in het land zijn ondergebracht op een complex aan de rand van de hoofdstad, dat de inheemse bevolking niet mag betreden. De gebouwen mogen aan de buitenkant geen religieuze symbolen, zoals een kruis, laten zien. Voor Qatarrezen is er geen ruimte om het christelijke geloof (na bekering) uit te dragen.

„Bekering tot een niet-islamitische religie wordt beschouwd als afvalligheid en onder de islamitische wetgeving (sharia) staat er de doodstraf op”, aldus Open Doers. De organisatie roept christenen op om tijdens de komende WK-wedstrijden te bidden voor de vervolgde kerk. Zij ontwikkelde hiervoor een speciale kalender onder het motto „Pray when they play” (Bid als zij spelen).

Ook andere organisaties roepen op tot gebed voor Qatar. Zo plaatste de diaconale organisatie Kerk in Actie, onderdeel van de Protestantse Kerk in Nederland, op haar website een gebed voor onder meer „alle arbeidsmigranten” in Qatar en de rest van de Golfstaten. „Velen zijn zo wanhopig, dat ze geen uitweg meer zien en geen hoop meer hebben voor de toekomst.”

Domkerk

Gebed is ook een van de onderdelen van de herdenkingsdienst die zondagmiddag om halfdrie wordt gehouden in de Domkerk in Utrecht, op initiatief van directeur Harmen Niemeijer van Micha Nederland, een christelijke stichting die opkomt voor gerechtigheid. Diverse andere organisaties, waaronder MissieNederland, Pax voor Vrede en Tearfund, zijn er eveneens bij betrokken.

Hoe kwam u op het idee om deze herdenkingsdienst te organiseren?

Niemeijer: „Vanuit mijn werk bij Micha Nederland liep ik al een poosje rond met de vraag: wat kunnen we doen rond het WK in Qatar? Uiteindelijk ontstond dit idee heel spontaan, onder de douche. Een herdenkingsdienst is volgens mij dé manier om aandacht aan de situatie in Qatar te geven. Een boycot van het WK kan niet meer, en of je er wel of niet naar gaat kijken, is voor iedereen een persoonlijke afweging.

De start van het evenement is hét moment om stil te staan bij de vele gastarbeiders die zijn gedwongen en uitgebuit om de stadions en andere WK-faciliteiten mogelijk te maken. Zij moesten in extreme hitte lange werkdagen maken met nauwelijks te eten en te drinken, soms tot de dood erop volgde. Wij willen deze slachtoffers herdenken. De kerk is daarvoor vanuit liturgisch oogpunt een mooie plek. In de Domkerk kunnen 800 mensen. Het zou me niet verbazen als hij zondag vol zit.”

„Ik hoop dat de herdenkingsdienst mensen aan het denken zet over het grote systeem dat dwangarbeid in stand houdt”

Harmen Niemeijer, directeur Micha Nederland

Hoe ziet de herdenkingsdienst eruit?

„De Amsterdamse theoloog Rikko Voorberg leidt de dienst. Sprekers zijn onder anderen Karin van den Broeke namens de Protestantse Kerk in Nederland, bisschop Gerard de Korte en Minella van Bergeijk (tot voor kort directeur van Tearfund, MB). Ook is er ruimte voor stilte, muziek en het aansteken van een kaars. In verschillende onderdelen van de dienst klinken verhalen van slachtoffers door.”

Hebt u het kabinet, dat een afvaardiging naar het WK wil sturen, ook uitgenodigd voor deze herdenking?

„We hebben geen officiële uitnodigingen verstuurd. Ons doel is een dienst houden waarin iedereen zich welkom voelt. We willen deze niet politiek inkleuren, maar ik kan me voorstellen dat christelijke hoogwaardigheidsbekleders het wel interessant vinden om erbij te zijn.”

Wat hoopt u dat deze dienst uitwerkt?

„Als organisatoren willen we het licht werpen op de slachtoffers van dwangarbeid in Qatar. Daar zitten jonge mannen bij, van mijn leeftijd, met wie ik als kind bij wijze van spreken had kunnen voetballen of met wie ik in mijn studententijd een biertje had kunnen drinken. Het raakt me dat deze mannen naar Qatar zijn gehaald, puur en alleen om het WK mogelijk te maken. Ze hebben thuis misschien ook een vrouw, net als ik. In ieder geval laten de omgekomen arbeiders familie na, terwijl ze juist alles opzij hadden gezet om die te kunnen onderhouden.

Ik hoop dat mensen zondag bewogen naar huis gaan en dat de dienst hen aan het denken heeft gezet over het grote systeem dat dwangarbeid in stand houdt. Het is absurd dat het WK in Qatar wordt gehouden, een land waar dit in de zomer niet mogelijk is. Als je veel geld hebt, kun je het blijkaar voor elkaar krijgen om het te verplaatsen.

En wat betreft dwangarbeid: die komt natuurlijk op veel meer plaatsen voor. Denk aan de manier waarop onze kleding en mobieltjes worden gemaakt. Daar zitten ook vaak uitgebuite mensen achter. Het is goed om, vanuit de Bijbel, erover na te denken hoe we daarmee omgaan. Daartoe willen we mensen aanzetten.”

Hebt u er ook zicht op in hoeverre kerkelijke gemeenten in hun eigen diensten stilstaan bij Qatar?

„We hebben de oproep gedaan: kom naar de herdenkingsdienst in Utrecht of geef de herdenking in je eigen gemeente een plek. Op welke schaal dat laatste gebeurt, weet ik niet, maar ik heb wel signalen dat er in lokale gemeenten iets mee gedaan wordt, komende zondag of later. Als een predikant het niet in een eredienst vindt passen, kan hij er ook op een ander moment in de week aandacht aan geven.”

Krijgt de dienst in de Domkerk nog een vervolg tijdens de WK-periode?

„Voor de herdenkingsdienst hebben we een bijzondere coalitie gevormd van diverse organisaties die bewegingheid voelen bij deze thematiek. De samenwerking beperkt zich tot deze dienst. Als Micha Nederland hebben we voor geïnteresseerden wel materiaal om de bezinning op dwangarbeid verder handen en voeten te geven.”

Wel of niet gaan? Bij buurlanden overheerst pragmatische insteek

● Mark Wallet

De vraag of er een officiële regeringsdelegatie naar het WK in Qatar moet, deed ook in buurlanden van Nederland veel stof opwaaien. Maar ze sturen uiteindelijk allemaal een hoge vertegenwoordiging.

Voetbal kijken de komende weken? Niet wat de meeste Duitsers betreft. Uit onvrede over de mensenrechtensituatie in Qatar neemt 56 procent van de Duitsers zich voor de televisie voor wedstrijden uit te laten. Nog eens 15 procent is van zins minder wedstrijden te gaan kijken. Dat blijkt uit een opiniepeiling die ARD-DeutschlandTrend deze maand uitvoerde. In Nederland ligt het percentage mensen dat vanwege de misstanden geen WK wil kijken op een kwart, aldus een Ipsosonderzoek van eind oktober.

De breed levende kritiek op het WK kreeg in Duitsland ook stem vanuit de Evangelische Kirche (EKD). Een van de bezwaren van de kerk is dat de voetballerij samenvalt met de adventstijd, maar ook de mensenrechtensituatie weegt zwaar. Sportcommissaris Thorsten Latzel van de EKD refereert in een woensdag gestreamde videoboodschap aan de Olympische Spelen van 1936 in Berlijn. Latzel noemt de komende WK een soortgelijke „poging van een land om zich met een groot sportevenement goed te profileren naar de buitenwereld en zo de ethische problemen in eigen land te verhullen.”

Pragmatisch

Mede gezien de onvrede onder de bevolking is het niet verwonderlijk dat de Duitse minister van Sport, Nancy Faeser (SPD), zich zeer kritisch uitliet over het WK in Qatar. Eind oktober hekelde ze op televisie het feit dat Qatar het WK organiseert, maar ze toonde zich na een werkbezoek milder. Ze had gezien dat in het land „waardevolle hervormingen, juist ook voor arbeidsmigranten in gang zijn gezet.” Daarop volgde de aankondiging dat ze in ieder geval de eerste Duitse WK-wedstrijd in Qatar zal bijwonen.

„Het dictaat van het pragmatisme regeert”, stelde de Frankfurter Allgemeine Zeitung nuchter vast. Het verraste de krant niet, omdat beide landen geen belang hebben bij een „voortgezette ijstijd.” Duitsland heeft de banden met Qatar sinds het uitbreken van de oorlog in Oekraïne juist aangehaald, met het oog op gasleveranties.

Pragmatisme speelde ook de hoofdrol in het Belgische besluit om minister van Buitenlandse Zaken Hadja Lahbib naar de Golf te sturen. Binnen de regering was de kwestie wekenlang een heikel punt: de Groenen bepleitten een boycot, de liberalen een pragmatische insteek. De laatste trokken dus aan het langste eind; volgens Lahbib zou België „zich isoleren op het internationale toneel als we niet gaan.” Haar aanwezigheid zou bovendien belangrijk zijn voor de economische en geopolitieke banden met Qatar.

Onduidelijk is nog of ook koning Filip of premier Alexander De Croo afreizen. Lahbib had voorgesteld dat zij de koffers zouden pakken als de Rode Duivels zouden doordringen tot de halve finales, maar een definitief besluit erover stelde het kabinet vorige week uit. Mocht het zover komen, dan komt de kwestie opnieuw op tafel.

Tijdsplanning

De Franse premier Emmanuel Macron maakte donderdag duidelijk dat hij niets in een boycot van het WK ziet. „Ik denk niet dat we sport politiek moeten maken”, zei hij. Macron zei dat mensenrechten aan de orde moesten komen bij toewijzing van het evenement en niet meer als er eenmaal gevoetbald wordt. „Het helpt niets als een Franse president iedereen de les leest.”

Het neemt niet weg dat Macron pas naar Qatar zal afreizen als het nationale elftal de halve finale haalt; minister van Sport Amélie Oudéa-Castéra zal al aanwezig zijn als het Franse team de kwartfinale bereikt. Frankrijk onderhoudt nauwe diplomatieke banden met Qatar, onder meer via een Defensiepact uit 1994.

„Het helpt niets als een Franse president iedereen de les leest”

Emmanuel Macron, president Frankrijk

Emmanuel Macron, vrijdag op de klimaatop in Bangkok. beeld EPA, Rungraj Yongrit